

Türkiye’de Plansız Organik Dokulu Mahalleler ile Planlı Geometrik Dokulu Mahallelerin Kamusal Mekan Anlayışında Süregelen, Değişen ve Dönüşen Özelliklerin Konutlarla İlişkilerinin Karşılaştırılmaları

*

Havva Özdoğan¹
ORCID: 0000-0003-1063-7446

Öz

Geleneksel Anadolu yerleşmeleri ve mahalleleri toplumsal yaşamın bir yansıması olarak biçimlenmiştir. Çalışmada farklı kentsel dokulardaki avlu/bahçe, sokak ve meydan gibi toplumsal ve kamusal mekanlarla konut ilişkilerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma Anadolu’nun farklı coğrafi bölgelerinde hem plansız-organik dokulu hem de planlı-geometrik dokulu mahallelere sahip 5 yerleşim bölgesindeki toplam 10 mahalle üzerinde yürütülmüştür. İnceleme alanları Kula Zaferiye ve Bey Mahalleleri, Avanos Orta ve Bahçelievler Mahalleleri, Safranbolu Akçasu ve Emek Mahalleleri, Boyabat Gökdere ve Yıldız Mahalleleri ile Midyat Işıklar-Akçakaya Mahalleleri ve Bahçelievler Mahallesi olarak belirlenmiştir. Çalışma yöntemi farklı ölçeklerde birbirine bağlı mekânsal, işlevsel ve biçimsel analiz aşamalarından oluşmuştur. Plansız ve planlı mahallelerde sokak ve konut dizilim sistemleri, mekânsal bütünleşmede öne çıkan kentsel mekan analizleri, kentsel mekanlarda farklı kamusal derecesine sahip toplanma mekanı tipolojileri, yerleşmelerdeki toplanma-meydan mekanlarının işlevsel yapıları, mahallelerde konut üniteleriyle bağlantılı toplanma mekanlarını düşey ve yatayda belirleyen düzlem özellikleri konularında analizler yapılmıştır. Yarı özel/kamusal ve kamusal nitelikteki avlu/bahçe, sokak ve meydan gibi sosyal etkileşim ve toplanma mekanları mekânsal ve biçimsel analiz bulgularına bağlı olarak sürdürülebilirlik açılarından tartışılmıştır. Çalışmanın sonucunda özellikle iç içe geçen tekil bina diziliminden çok katlı ayırık bina dizilimine geçişin toplumsal yaşamı ve mekanlarını etkilediği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahalle, mahalle meydanı, toplumsal yaşam, sürdürülebilirlik

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, E-mail: havva.ozdogan@erdogan.edu.tr

Comparison of the Continuing, Changing and Transforming Characteristics of Unplanned Organic Textured Neighborhoods and Planned Geometric Textured Neighborhoods with Housing in the Understanding of Public Space in Turkey

*

Havva Özdoğan²
ORCID: 0000-0003-1063-7446

Abstract

Traditional Anatolian settlements have been formed as a reflection of community life. In the study, it was aimed to compare the housing relations with social and public spaces such as courtyards/gardens, streets and squares in different urban textures. Accordingly, the study was conducted over 10 neighborhoods in 5 regions from Anatolia's different geographical regions which have both unplanned-organic and planned-geometrical textures. As study areas, Kula Zaferiye and Bey Neighborhoods, Avanos Orta and Bahcelievler Neighborhoods, Safranbolu Akcasu and Emek Neighborhoods, Boyabat Gokdere and Yildiz Neighborhoods, and Midyat Isiklar-Akcakaya-Bahcelievler Neighborhoods were determined. Analyses were performed on street and residence arrangements in unplanned and planned neighborhoods, urban spaces that stand out in spatial integration, concentration space typologies that have different publicity degrees in urban spaces, the functional properties of concentration-square spaces in settlements, and plane properties that vertically and horizontally determine concentration spaces connected to residence units in neighborhoods. Social interaction-concentration spaces such as courtyard/garden, street, and square with semi-private/public, and public features were discussed in terms of sustainability based on spatial and formal analysis findings. It was concluded that particularly the transition from intertwined building arrangements to detached building arrangement affected community life and spaces.

Keywords: *Neighborhood, Neighborhood square, community life, sustainability*

² Assist. Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan University, E-mail: havva.ozdogan@erdogan.edu.tr

Giriş

Anadolu'da Orta Asya kökenli üç parçalı şehir yaklaşımının (şehiristan, iç kale ve rabad) (Özcan, 2005, s.254) devam ettirildiği (Alsaç, 1993, s.14) geleneksel yerleşmelerinde konut alanlarının ya da mahallelerin kent merkezlerindeki çarşılardan ve anıtsal bina komplekslerinden ayrı olarak geliştikleri görülmektedir (Cerasi, 1999, s.70). Konut bölgelerinin morfolojik yapısı buldukları bölgenin coğrafi ve iklim şartlarının yanında toplumsal yaşama ait gelenek ve göreneklerden de etkilenmektedir. Planlanmadan, kendiliğinden gelişen ve biçimlenen mahallelerde çarpık, sürprizli dar sokaklara bağlı oluşan kusurlu geometrik yapının, toplumsal örf ve adetler gibi yazılı olmayan kurallara göre binaların konumlanmasının, biçimlenmeye ve kullanıcıların birbirlerinin mahremiyetine saygı göstermeye bağlı olarak oluştuğu anlaşılmaktadır. Mahalle merkezlerinde uhrevi merkezleri oluşturan dini yapıların dışında dünyevi merkezleri oluşturan kahvehaneler, köşe başı bina çıkarmaları gibi mimari detaylara bağlı oluşan buluşma mekanlarının, çınar ağaçlarının çevresinde ve mahalle çeşmelerinin etrafında biçimlenen ve toplumsal yaşamı zenginleştiren eylem alanlarının işlevsel oldukları kadar görsel olarak ta öne çıktıkları görülmektedir (Aru, 1998, s. 12). Konutların konumlanışları, girişleri, mimari detayları gibi pek çok özelliğin güçlü toplumsal ilişkilerde etkili olduğu düşünülmektedir. Planlı kent uygulamalarıyla birlikte benzer imar kurallarının uygulanmaya başlandığı, böylece farklı coğrafi bölgelerde birbirine benzer konutların, konut bölgelerinin ve mahallelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Planlı kent uygulamalarında ada-parsel sisteminin yanında ulaşım ve araç trafiğine yönelik kararların ön plana çıkmasıyla toplumsal mekanlar ile konut birimleri arasındaki doğrudan erişim olumsuz yönde etkilendiği anlaşılmaktadır.

Organik dokulu geleneksel Anadolu yerleşmelerinde mahalle meydanlarının mahallenin çekirdeğini oluşturmaları, mahallelerin bu çekirdek etrafında genişleyerek büyümeleri, bu alanların biçimsel ve işlevsel yapılarına bağlı olarak mahallelerin toplanma merkezlerine dönüşmelerine neden oldukları görülmektedir. Plansız bir anlayışla biçimlenen mahallelerdeki mahalle meydanlarının mahalle merkezi olmasına ait ortak özelliklerin belirlenmesinin, mekânsal sürdürülebilirlik, kentsel mekanların yenilenmesi ve iyileştirilmesi çalışmalarının yanında planlı-yeni konut alanlarının tasarlanmasında tasarım rehberleri oluşturmaları açılarından önemli oldukları düşünülmektedir. Bu kapsamda çalışma iki farklı yerleşim türü üzerinde yürütülmektedir. Bunlar plansız, kendiliğinden gelişen organik dokulu mahalleler

ile planlı, geometrik bir anlayışla biçimlenen mahallelerdir. Çalışma alanları ülke genelinde farklı coğrafi bölgelerde bulunan hem plansız hem de planlı mahallelere sahip yerleşim bölgeleri üzerinde yürütülmüştür. Aynı yerleşimde her iki yerleşim türüne ait analizlerle plansız ve planlı mahalleler ile farklı coğrafi bölgeler arası benzerlik ve farklılıkların ortaya konması amaçlanmıştır. Bu kapsamda belirlenen özelliklere sahip toplam 5 yerleşim bölgesinden 2’şer mahalle örneğindeki (plansız ve planlı mahalleler olmak üzere) mahalle meydanlarının ya da toplanma mekanlarının biçimsel, işlevsel ve mekânsal bütünleşme özellikleri, kamusal mekanların konutlarla ilişkileri ile ilgili analizler yapılmış, toplanma mekanı olma özelliklerine ait benzer ve farklı yönlerin neler oldukları konularının irdelenmesi amaçlanmıştır. Böylece plansız yerleşmelerdeki toplumsal yaşam mekanlarına ait özelliklerin ve kamusal mekan konut ilişkisinin planlı-güncel yerleşmelerde nasıl süregelmediği, değiştiği ve dönüştüğü konularının tartışılması amaçlanmıştır.

Kavramsal Altyapı

Sürdürülebilir Toplumsal Yaşam

Aynı toprak parçası üzerinde bir arada yaşayan, temel çıkarlarını sağlamak için iş birliği yapan insanların tümü toplum olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bireyler arasındaki sosyal ilişkiler toplum yapısını oluşturmakta, toplumsal statü, toplumsal rol, toplumsal grup, toplumsal sınıf, toplumsal kurum ve kültür toplumsal yapının bileşenleri olarak öne çıkmaktadır (Gümüş, 2018, s.10-17). Toplumsal yaşam topluma ait ortak alanlarda gerçekleşmektedir. Ortak alanlar kentlerdeki tüm nüfusun yararlanmasına açık olan yol, durağan alanlar, açık ve yeşil alanlar olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 1998, s.99). Toplumsal yaşama ait ortak alanlar toplumsal mekanlar olarak ta isimlendirilmektedir. Toplumsal mekan toplumsal aktörlerin toplumsal ilişki ve etkileşimlerini, günlük yaşam etkinliklerini gerçekleştirdikleri, kentlerde evler, sokaklar, caddeler, pazaryerleri, stadyumlar, mabetler, meydanlar, AVM’ler, okullar, parklar ve kafeteryalar... gibi mekanlar olarak, toplumların yaşam tarzının belirlenmesinde etkin rol oynayan sosyal, kültürel ve politik alanlar olarak tanımlanmaktadır (Karakaş, 2019, s.23). Fiziksel olarak nesnelleşen toplumsal mekan kendini çeşitli türdeki mal ve hizmetlerin fiziksel mekandaki dağılımı olarak sunmakta, fiziksel bir mekan olmamasına rağmen toplumsal mekanın kendisini mekanda eksiksiz ve doğru bir şekilde gerçekleştirme eğiliminde bulunduğu belirtilmektedir (Bourdieu, 2018, s.108, s.109). Benzer şekilde kentlerdeki kamusal alanlar hareket ve erişimin sağlandığı,

sosyal etkinliklerin gerçekleştiği, toplumsallaşma ve sosyalleşmenin olduğu, kimlik ve etkinlik alanları olarak görülmektedir (Gökgür, 2017, s.18-22).

Türk Dil Kurumu (2022) sürdürülebilirliği bir durumun, bir şeyin sürmesini, olmasını sağlamak olarak tanımlanmaktadır. Sosyal ya da toplumsal sürdürülebilirlik, fiziksel alanın tasarımını sosyal dünyanın tasarımıyla birleştiren, sosyal ve kültürel yaşamı desteklemeye yönelik altyapı, sosyal olanaklar, kullanıcıların katılımı için sistemler öne çıkarma olarak görülmektedir (Woodcraft, Bacon, Hackett, Caistor-Arendar, ve Hall, 2012, s.16). Sürdürülebilir topluluk kavramı ile ilgili iktisatçıların sermaye yaklaşımı, şehir plancısı ve mimarların kentsel tasarım yaklaşımı, çevre bilimcilerin eko-sistem yönetimi yaklaşımı, bölge plancılarının metropoliten alan yönetimi yaklaşımı gibi farklı yaklaşımları bulunmakta, kentsel tasarım yaklaşımında kentlerde yaya öncelikli, toplumsal etkileşimi sağlayıcı, estetik açıdan çekici tasarımların yapılması amaçlanmaktadır (Ercan, 2012, s. 412). Bahçe Kent, Mahalle Birimi (Komşuluk Ünitesi), Yeni Kentleşme, Yeni-Geleneksel Topluluklar, Yeşil Kentler gibi tasarım hareketleri mahallelerin sürdürülebilirliğinde yeniden tasarlanması için alt yapı, toplu taşıma, nüfus yoğunluğu, karma kullanımlı kentsel dokular oluşturulması konularını önermişlerdir (Ercan, 2012,s.412; Sharifi, 2016, s.2). Farklı yaklaşımlara bağlı olarak sosyal sürdürülebilirlik, eşitlik/adalet, sosyal ve kültürel yaşam (kimlik, aidiyet, yer ve kültür, ortak değerler, komşuluk ilişkileri ve etkileşimi), sosyal altyapı, konut ve yapılaşma çevre tasarımı (erişilebilirlik, yeşil binalar, konut, çevre ve mahalle ilişkisi, bina kalitesi....), güvenlik ve sağlık, yaşam kalitesi ölçütlerine bağlı olarak ele alınmaktadır (Varolgüneş, 2021, s.762). Kentte yaşayan toplulukların etkileşim içinde hareketleri, mekânsal eylemleri gerçekleştirmeleri kentsel sürdürülebilirlik için önemli görülmektedir (Altay, 2007, s.28). Canlı bir organizma gibi sürekli büyüyen yerleşmelerde sürdürülebilir gelişme kentlilere yönelik çevresel tehlikeleri en aza indiren, yerleşmedeki kaynaklara ve fırsatlara erişimi sağlayan mekânsal düzenlemeler ve yaşam ortamları oluşturma olarak, klasik kentlerdeki gibi yer duygusunun, insan ölçeğinin, biçimsel ve estetik kaygıların giderilmesi konularının üzerinde durmaktadır (Mehrhoff, 2005, s.651). Bu kapsamda çalışmada geleneksel-plansız organik dokulu yerleşim alanlarındaki toplumsal mekan biçimlenişleri ve bir araya gelme sistemleri, toplumsal mekanlar ile konut birimlerinin bağlantı biçimleri ve aralarındaki ilişkilerin günümüzün planlı geometrik dokulu yerleşim alanlarında süregelmesi durumu yerleşme kültürlerinde ya da anlayışlarında süreklilik olarak değerlendirilmektedir.

Maslow fizyolojik ve güvenlik ile ilgili gereksinimlerden sonra aidiyet ile ilgili gereksinimlerin ortaya çıktığını belirtmektedir (Maslow, 1943, s. 380). Aidiyet hissi bireyler için olduğu kadar toplumlar için de önemli bir gereksinim olduğu düşünülmektedir. Hem bireyin kendini bir topluluğa ait görmesi, hem de toplumların ortak aidiyetiyle “biz” düşüncesi ve “birlikte” olma hissinin oluşmasının bireyleri ve toplumları yalnızlık hissinden kurtarıp daha güvenli ve güçlü yapacağı öngörülmektedir. Bu kapsamda kentlerde sokaklar, meydanlar, parklar, pazar yerleri, yaya kaldırımları, açık alanlar, parklar ve bahçeler, yeşil alanlar, çocuk oyun alanları, spor tesisleri, gibi kentsel mekanlar kentlilerin toplandığı, karşılaştıkları toplumsal mekanlar (Erdönmez, 2005, s. 68, s. 73-74) olarak kentsel aidiyet duymada öne çıkmaktadırlar.

Kimlik bir kentin tanımlanabilmesi ve diğerlerinden ayrıştırılması olarak tanımlanmaktadır (Lynch, 2012, s.8). Kent kimliği doğal çevre özellikleri (topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü), yapılanmış çevre özellikleri (binalar, sokaklar, meydanlar ve yerleşim bölgelerine bağlı yerleşim ölçeğindeki özellikler, donatı ve sembol olmuş elemanlar ölçeğinde) ve sosyal çevre özelliklerine (tarihsel, nüfus ve kültürel özelliklere bağlı oluşan sosyo-kültürel kimlik, sosyo ekonomik kimlik ve psikolojik kimlik) bağlı olarak oluşmaktadır (Ocakçı ve Türk, 2012, s.226). Yerin yapısının karakter ve mekanın özelliklerine bağlı olarak oluştuğunu belirten Norberg-Schulz , Yerin Ruhu (Genius Loci) kavramının Roma’lılara ait olduğunu, her bağımsız varlığın bir koruyucu ruhu olduğu inancının insanlara ve mekanlara hayat verdiğini, doğumundan ölümüne kadar onlara eşlik ettiğini, karakterlerini ve özlerini belirlediğini, tarih boyunca sanatçılar ve yazarların yerel karakterlerden ilham aldıklarını ve atıfta bulduklarını belirtmektedir (Norberg-Schulz, 1980, s.15-18). Bulunduğu bölgenin mimari ve kent karakteri ile uyumlu mimari ve kent biçimlenmelerinin, kentsel kimlik karakterinin korunması ve yerin özgün yapısının sürdürülebilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir.

Yerleşme dokularındaki sokak ve meydan gibi topluma açık mekanların konumları ve bir araya gelme biçimleri yerleşim sistemini belirlemektedir. Bu sistem içinde sistemi meydana getiren parçalar kentsel bütünlüğü oluşturmaktadır. Bu bütünlük içinde var olanların değişimi ya da yeni parçaların eklenmesi sistemdeki bütünlüğü etkileyecektir. Mekan dizimi yönteminde mekanın kullanıcısı ile var olması ve her aktivitenin farklı bir mekana ihtiyaç duyması temelinden hareketle mekanın soyut haritaları üzerinde insanların etkileşim içinde bulunduğu dışbükey mekanların haritalanması, insanların

hareket izlerinin haritalanması ve insanların farklı noktalardan görüş alanlarının haritalanmasına yönelik çalışılmaktadır (Yıldırım ve Çağdaş, 2018, s. 517). Eksensel haritalar üzerinde kırmızıdan maviye doğru değişen renkler ile kentsel mekanlarda bütünleşme değerlerine ait yoğunluk değerleri ortaya konmaktadır. Bu kapsamda kentsel bütünde bütünleşme açısından öne çıkan ya da mekansal bütünleşme açısından yetersiz mekanları analiz etmek mümkün olmaktadır.

Mekanlar özel mekanlar ve kamusal mekanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Özel mekanlar kişisel kullanıma açık alanlarırken, kamusal mekan herkesin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket ettiği kamuya ait mekanlar oldukları, kamusal ve özel mekanlar arasında birbirinden sert ve kesin çizgilerle ayrılmayan, yarı-özel ve yarı-kamusal mekanlarla geçişlerin sağlandığı belirtilmektedir (Bakan ve Konuk, 1987, s.12-13). Yarı özel ve yarı kamusal geçiş mekanları kullanıcıların özel mekan ile kamusal mekan arasında daha sağlıklı bağlantı kurmalarını sağlamaktadır. Yarı özel mekanların konuta ait olan ve dışarıdan görülebilen kişi mülkiyetindeki (bahçeli konutlardaki ön bahçeler ya da apartman düzenindeki balkonlar... gibi) mekanlar olarak toplumsal eylemler ve dostlukların kurulduğu alanlar oldukları, yarı kamusal mekanların mülkiyeti bir grup kentliye ya da kamusal yönetimlere ait olan, avlu, ortak bahçe, merdiven boşluğu gibi kullanıcılarına farklı bir statü kazandıran, yabancıların girişlerinin denetlendiği alanlar oldukları görülmektedir (Bakan ve Konuk, 1987, s.12-13).

Osmanlı şehirlerinde toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde ve biçimlenmesinde mahallelerin etkisinin oldukça fazla olmasında mahallelerin sosyal ve temel yönetim birimleri olmalarının yanında Osmanlı kanuna göre mahallelilerin birbirlerine müteselsilen kefil olmaları (yapanı belirlenemeyen bir olayın aydınlatılması için toptan sorumlu tutulmaları-özellikle vergilerin eksiksiz toplanması ve güvenliğin sağlanması konularında etkili olmuştur) ve avarız akçası vakfı (ortaklaşa karşılanması gerekli giderlerin toplanması) gibi devletin koyduğu kurallardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Ergenç, 1984, s.69-78). Dolayısıyla geleneksel mahalle kültürünün oluşmasında hem biçimsel hem de toplumsal düzenlemelerin birlikte bir araya gelmesinin etkili olduğu görülmektedir. Modernleşme hareketleriyle birlikte 1913'de çıkarılan Vilayet Kanunu mahalle örgütünü hukuksal olarak ortadan kaldırmakta, yaşanan olumsuzluklara bağlı olarak 1944 yılında tekrar kurulmaktadır (Alada, 2008, s.68; Erdagöz, 2012, s.69). Mahallelerde meydana gelen dönemsel değişiklikler Türkiye ölçeğinde geleneksel mahalle dönemi, modern mahalle dö-

nemi (sanayileşmeyle birlikte) ve modern sonrası mahalle dönemi (küreselleşmenin etkisiyle) olarak sınıflandırılmaktadır (Turan ve Ayatac, 2020, s.198). Anadolu’da mahalle yapılanmasının varlığını koruduğu, 1980’lerden günümüze küresel anlamdaki ekonomik ve kültürel hareketler sosyal yapıyı da etkileyerek mahalle ve komşuluk kavramlarının daha çok yerel yönetim bağlamıyla sınırlı kaldığı görülmektedir (Eren, 2012, s. 1548). Osmanlı’dan devralınan mahalle kültürünün günümüz koşullarında sürdürülemediği, mahallenin bir yaşam biçiminden barınma biçimine dönüştüğü, geleneksel dayanışma aygıtlarının yerini STK’ların aldığı görülmektedir (Şahin ve Işık, 2015, s. 224-228). Bu kapsamda çalışmada sosyal ve toplumsal kanun ve düzenlemelerden bağımsız olarak geçmişten gelen plansız-geleneksel mahallelerdeki toplumsal yaşam mekanlarının günümüzde (modern sonrası) yaygın olan planlı mahallelerdeki toplumsal yaşam mekanlarında nasıl sürdürüldüğü konusu ele alınmaktadır

Kentsel Dokuda Konut Bölgeleri

Kentsel biçim analizlerinde planlanan, tasarlanan veya yaratılan şehir (ızgara ya da merkezden ışınsal olarak çıkan geometrik yapıda) ile düzensiz, geometrik olmayan, organik, çarpık ve kavisli sokaklar, rastgele tanımlanmış açık alanları olan ve oluşum süreçlerinde planlanmamış, içgüdüsel büyümeyle oluşan şehirler bulunmaktadır (Kostof, 2007, s.43). Hücre şeklinde kendi merkezi ve sınırı olan mahalleler yan yana gelerek büyümekte ve kentleri oluşturmaktadır. İnsanların yaşadıkları mahallelerin en fazla 300yard (yaklaşık 275m) genişlikte, farklı kullanıcı gruplarını buluşturan 400-500 kişilik bir sayıda, ana yolların uzağında, kendine özgü niteliklerini koruyabilmek için kısıtlı erişimle sınırlarının belirlenmesi ve korunması gerektiği, ortak bir alan etrafında 8 ile 12 konuttan oluşan kümeler oluşturacak şekilde merkezde-ortada-kenarda (izole) olmak üzere düzenlenmelerine önem verilmesi gerektiği belirtilmektedir (Alexander, Ishikawa ve Silverstein, 1977, s.81-202). Konutlar sokaklar ya da yaya mekanları etrafında bir araya gelirler. Yaya mekanının özünü oluşturan konut birimi ve çevresinden yaya mekanına geçişlerde özel iç mekan-ailenin iç mekanı-ailenin ortak iç mekanı-özel dış mekan (iç avlu)-birim yaya-yarı kamusal dış mekan (çıkılmaz sokak)-konut grubu yaya mekanı şeklinde sıralanmakta, konutlar birleşerek komşuluk birimlerini, komşuluk birimleri birleşerek semtleri ve kentleri oluşturmaktadır (Kuntay, 1994, s. 14).

Konut Bölgelerinde Toplanma Mekanı Tipolojileri

Konut yakın çevresinde kullanıcıların etkinliklerini meydana getirdikleri, etkileşim içinde buldukları farklı niteliklerde mekanlar bulunmaktadır. Konutlar mimari çözümlerine bağlı olarak farklı tipolojik yapılara sahip oldukları görülmektedir. Geleneksel konutlar bölgesel kimlik taşımakta, ait oldukları bölgenin iklimine, coğrafi yapısına, sosyo-kültürel özelliklerine göre ayrıık veya bitişik nizam, yol kenarında veya bahçe içinde konumlanmaktadır (Sezgin, 2006, s.9-13). Dolayısıyla yöresel ve bölgesel ölçekte ortak biçimlenmelere sahip oldukları görülmektedir. Anadolu'da konut mimarisi Celal Esad Arseven tarafından Orta Anadolu, Kuzey Anadolu, Doğu Anadolu, Güney Anadolu, Batı Anadolu, İstanbul Evleri ve Rumeli Evleri olarak sınıflandırılırken Doğan Kuban tarafından Güneydoğu Anadolu, Kuzeydoğu Anadolu, Doğu Karadeniz, Ege ve Akdeniz, Orta Anadolu'nun Kuzeyi, Orta Anadolu kırsal bölgeleri ve Anadolu'nun kıyı bölgelerinde görülen konut mimarlığı olarak sınıflandırılmaktadır (Önal, 2016, s.745). Anadolu'da Türk evi ve türevlerinin olduğu farklı geleneksel konut türlerinin yanında yeni konut çözümleri olarak günümüzde tek, ikiz, bitişik (sıra) evler, tek katlı, iki katlı, çok katlı gibi pek çok konut tipi (Alsaç, 1993, s. 87, s. 102), apartman ve site yerleşmelerinin dışında karma kullanımlı (konut, ticaret, büro...) binalarda toplumsal mekanlardan arındırılmış konut birimlerinin (rezidans) bulunduğu görülmektedir. Planlı dönemle birlikte mimaride ve imar uygulamalarında benzer uygulamaların ülke genelinde uygulandığı görülmektedir. Konut birimleri yapı katları şeklinde düşey düzlemde çoğalıp dikey büyüyebileceği gibi (çok katlı konut çözümleri) tekil konut birimlerinin yan yana gelmesiyle yatay düzlemde çoğalarak yatay büyümeleri de mümkün olmaktadır.

Konut birimlerinde ve yakın çevrelerinde sosyal etkileşime katkı veren yarı kamusal ya da kamusal mekanlar olarak avlular, çıkmaz sokaklar, sokaklar, meydanlar, parklar öne çıkmaktadır. Avlu bir binanın veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alanlar olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Doğan Kuban konutlarda bahçe ya da avlu kapısından genellikle döşeli olmayan avluya girilmesini, avluda bir kuyu, bir çeşme ya da havuz yani su ögesinin, birkaç ağacın (genellikle meyve ağacı) bulunmasını dışarıya çıkmadan yaşayan sıradan bir kadının kendi kendine yeterli dünyası olarak tanımlanmaktadır (Kuban, 1995, s.20). Binalarla çevrelenen, çevrelendikleri binaları sergileyen meydanlar ile yaya ve taşıt ulaşımını sağlayan, farklı yerleri birbirine bağlayan çizgiler olarak yollar (Moughtin, 2003, s.87, s.119) toplumsal yaşama zemin hazırlayan önemli toplumsal mekanlardır.

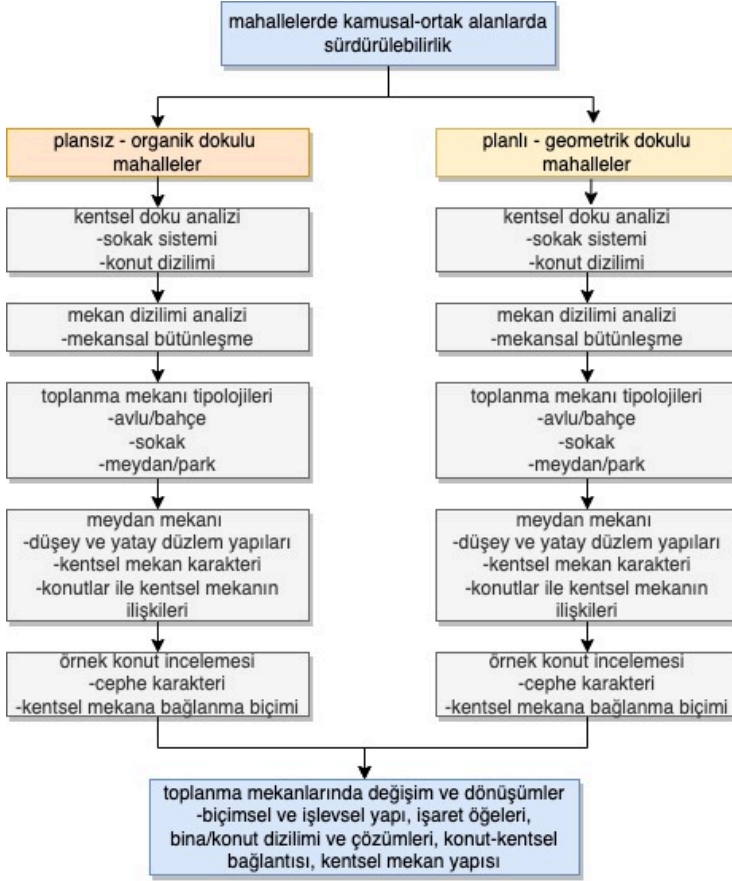
Konut-Toplumsal Mekan İlişkisi

Konut birimlerinin toplumsal mekanlara bağlanma biçimleri ya da açılma biçimleri konutun bahçeli ya da bahçesiz olmasına, tekli (tek konut) ya da çoklu (apartman, site...) olmasına bağlı olarak farklılaşmaktadır. Kullanım niteliği açısından konut birimi özel mekan, sokak ve meydan gibi toplumsal mekanlar kamusal mekan, avlu ve bahçe gibi mekanlar yarı kamusal ya da yarı özel mekan niteliğinde olabilmektedir. Dolayısıyla özel mekan ile kamusal mekan arasındaki bağlantı doğrudan olabileceği gibi yarı özel ya da yarı kamusal mekanlar aracılığıyla sağlanarak dolaylı hale gelebilmektedir. Özel ve kamusal mekanlar arasındaki bağlantı niteliğinde ara bağlantı mekanlarının bulunup bulunmaması belirleyici olmaktadır. Sokak biçimlenmelerinde düz, eğri, kırık sokak biçimlerinin yanında geometrik olmayan karma ya da amorf biçimler de bulunmaktadır. Benzer şekilde meydan biçimleri geometrik (üçgen, kare, dikdörtgen...) olabileceği gibi geometrik olmayan karma ya da amorf biçimler de olabilmektedir. Plansız yerleşim bölgelerinde farklı yönleredeki sokakların kesişmesiyle kendiliğinden oluşan, belli bir geometriden uzak, odak noktaları ya da meydanların bulunduğu görülmektedir.

Yöntem

Çalışmada aynı yerleşmedeki planlı ve plansız mahalle örnekleri (dini birimler, meydan ya da park gibi toplumsal mekanlar esas alınarak 400m’lik yarıçap içindeki konut bölgeleri) incelenmiştir. Çalışmada toplumsal mekanların karşılaştırmalı olarak incelenmesi, süregelen, değişen ve dönüşen özelliklerinin belirlenmesi amaçlanmış, bu doğrultuda geçmişe ve günümüze ait mahalle örnekleri ele alınmıştır. Çalışma bölgelerinin belirlenmesinde mimari ve yerleşim karakterini sürdürebilen mahalleler ile günümüz mimari ve kent karakterini yansıtan mahallelere sahip yerleşmeler öne çıkmaktadır. Çalışma bölgeleri ülke genelinde farklı coğrafi bölgelerde, farklı mimari ve yerleşim karakteri bulunan hem plansız hem de planlı mahallelere sahip yerleşim bölgeleri üzerinde yürütülmüştür. İnceleme alanları olarak Kula Zaferiye ve Bey Mahallesi, Avanos Orta ve Bahçelievler Mahallesi, Safranbolu Akçasu ve Emek Mahallesi, Boyabat Gökdere ve Yıldız Mahallesi ve Midyat Işıklar-Akçakaya Mahalleleri ve Bahçelievler Mahallesi olarak belirlenmiştir. İnceleme alanları ile ilgili veriler koruma amaçlı imar planları ve Google Earth Pro harita yazılımı yardımıyla elde edilmiştir. Şekil 1’deki çalışma yönteminde de sunulduğu gibi öncelikle belirlenen mahallelerin sokak sistemlerine ve konut birimlerinin yan yana gelişlerine bağlı olarak kentsel dokularına yönelik analizler yapılmıştır. Daha sonra mekan dizimi yöntemi kullanılarak mahalle

alanı içinde diğer kentsel mekanlarla en fazla bütünleşen bölgelerin belirlenmesine yönelik çalışılmıştır. Böylece mahallede diğer kentsel mekanlarla bütünleşmelerine bağlı olarak toplanma mekanı olarak öne çıkan kentsel mekanların belirlenmesi amaçlanmıştır. İncelenen mahallelerde yarı özel mekan-yarı kamusal mekan-kamusal mekan kullanımlarıyla toplanma mekanı özelliği taşıyan konut avlusu/bahçesi, sokak, meydan ve park gibi mekanlarla ilgili analizler yapılarak mahallelerdeki toplanma mekanlarına ait tipolojik veriler elde edilmiştir. Sonrasında mahalle ölçeğinde öne çıkan toplanma mekanları-meydanlar ile ilgili düşey düzlem, yatay düzlem, işlevsel ve biçimsel yapı, işaret öğeleri ve kentsel mekan niteliği ile ilgili analizler yapılmıştır. İncelenen meydanlarda seçilen konut örnekleri üzerinden düşey düzlemi tanımlayan konut birimlerinin tekil (tek konut) ya da çoğul kullanıcı (çok katlı konut) özellikleri, düşey düzlem karakteri ve ortak kentsel mekanlara bağlanma biçimleri ile ilgili çalışılmıştır. Çalışmadaki analizlere bağlı olarak planlı ve plansız yerleşim alanlarındaki mahalleler ve toplanma mekanlarından elde edilen bulgular kaybolan, dönüşen ve süregelen özellikler olarak ele alınmış, farklılaşan ve değişen özellikler tartışılmıştır.

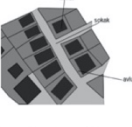

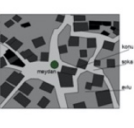

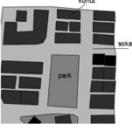

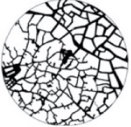
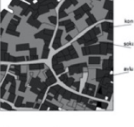

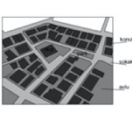

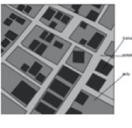

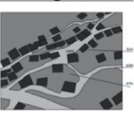

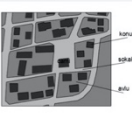

Şekil 1. Çalışmada izlenen aşamalar (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Kentsel Doku Ölçeğinde Konut Bölgesi Analizleri

Mahallelerde Kamusal ve Ortak Alanlara Ait Kentsel Doku Analizleri

Mahalle ölçeğindeki toplumsal mekanların değişim ve dönüşümü ile ilgili genel verilere ulaşılabilmesi doğrultusunda inceleme farklı coğrafi bölgelerdeki yerleşmeler üzerinde yürütülmüştür. Bu kapsamda ele alınan Manisa ili Kula ilçesi Zaferiye Mahallesi ve Bey Mahallesi, Nevşehir ili Avanos ilçesi Orta Mahalle ve Bahçelievler Mahallesi, Karabük ili Safranbolu ilçesi Akçasu Mahallesi ve Emek Mahallesi, Sinop ili Boyabat ilçesi Gökdere Mahallesi ve Yıldız Mahallesi, Mardin ili Midyat ilçesi Işıklar-Akçakaya Mahalleleri ve Bahçelievler Mahallesi ile ilgili üst ölçekli analizler Şekil 2’de gösterilmiştir.

plansız-organik dokulu mahalleler			planlı-geometrik dokulu mahalleler		
uydu görüntüsü	kentsel doku	konut dizilimi	uydu görüntüsü	kentsel doku	konut dizilimi
a-Avanos-Orta Mahalle			b-Avanos – Bahçelievler Mahallesi		
					
organik dokulu sokak sistemi, bitişik-iç içe geçmiş konut dizilimi			geometrik dokulu sokak sistemi, ayrıık konut dizilimi		
c-Boyabat – Gökdere Mahallesi			d-Boyabat – Yıldız Mahallesi		
					
organik dokulu sokak sistemi, bahçeli, yan yana ve ayrıık konut dizilimi			geometrik dokulu sokak sistemi, ayrıık konut dizilimi		
e-Kula – Zaferiye Mahallesi			f-Kula – Bey Mahallesi		
					
organik dokulu sokak sistemi, bitişik ve iç içe geçmiş avlulu konut dizilimi			geometrik dokulu sokak sistemi, ayrıık konut dizilimi		
g-Midyat-Işıklar ve Akçakaya Mahalleleri			h-Midyat-Bahçelievler Mahallesi		
					
organik ve geometrik dokulu sokak sistemleri, bitişik-iç içe konut dizilimi			geometrik dokulu sokak sistemi, ayrıık konut dizilimi		
ı-Safranbolu – Çarşı ve Akçasu Bölgeleri			j-Safranbolu – Emek Mahallesi		
					
ışınsal-organik sokak sistemi, ayrıık ve bitişik konut dizilimi			geometrik dokulu sokak sistemi, ayrıık konut dizilimi		

Şekil 2. Çalışmada inceleme alanlarına ait uydu görüntüleri (Google Earth, 2022), kentsel doku ve konut dizilimi analizleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2a’da Avanos ilçesi Orta Mahalle bölgesinde Yeşilbaş Camii merkez alınarak yarıçapı 400m olan inceleme alanı, incelenen bölgedeki organik biçimli sokak sistemi, birbirine bitişik ve iç içe geçmiş konut üniteleri, toplanma

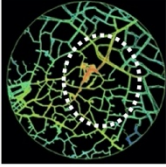

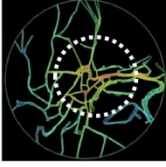

mekanı olarak öne çıkan avlu, sokaklar ve meydanlarla ilgili analizler sunulmuştur. Avanos Bahçelievler Mahallesi’nde Eyüp El Ensari Camii Parkı merkezli 400m’lik yarıçaplı inceleme alanı, bölgeye ait ızgara yol sistemi, ayrık nizamlı konut ve apartman üniteleri, toplanma mekanı olarak öne çıkan avlu ve sokaklar Şekil 2b’de gösterilmiştir. Boyabat ilçesi Gökdere Mahallesi’nde sokakların kesişim bölgesinde serbest konumlu anıt yeşil ağaç merkez alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanı, organik ve geometrik iki ayrı sistemin bir arada bulunduğu karma yol sistemi, bölgede ağırlıklı olarak görülen ayrık nizamlı, avlulu-bahçeli konut üniteleri, kırıklı, eğri ve düz sokaklar ve yeşil çınar ağacının bulunduğu mahalle meydanı Şekil 2c’de ortaya konmuştur. Şekil 2d’de Yıldız Mahallesi’ndeki Yıldız Camii esas alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanı, ızgara yol sistemi, ızgara biçimli konut üniteleri, birbirini dik kesen yol sistemi ve caminin önündeki adada düzenlenmiş Yıldız Parkı gösterilmiştir. Şekil 2e’de Kula ilçesi Zaferiye Mahallesi’nde Meryem Ana Kilisesi merkez alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanı, organik dokulu yol sistemi, tamamen birbirine geçmiş, karma biçimli, bitişik-avlulu konut üniteleri ve sokaklar ele alınmıştır. Kula ilçesi Bey Mahallesi’nde Mehmet Akif Ersoy Camii merkez alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanı, ızgara dokulu geometrik yol sistemi, geometrik biçimli konut üniteleri, avlular, geometrik yollar ve eğitim birimiyle ilişkili park Şekil 2f’de gösterilmiştir. Midyat ilçesi Işıklar ve Akçakaya Mahalleleri bölgelerinde kavşak noktasındaki Saat Kulesi’nin karşısında tarihi çarşı bölgesine giriş bölgesi merkez alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanına ait organik dokulu yol sistemi, iç içe geçmiş avlulu konut dizilim sistemi Şekil 2g’de, Bahçelievler Mahallesi’nde Saat Kule’li park merkez alınarak 400m’lik inceleme alanı, geometrik yol sistemi ve ayrık-çok katlı konut dizilimi Şekil 2h’de gösterilmiştir. Safranbolu ilçesinde Mehmet Kurtulan Meydanı merkezli (Çarşı bölgesi ve Akçasu Mahallesi’ni kapsayan) 400m yarıçaplı inceleme alanında merkezde birleşen organik-ışınal biçimli yol sistemi, araziye uygun gelişen lineer biçimli yol sistemi etrafında ayrık biçimli konut üniteleri, avlular ve sokaklar Şekil 2i’de ele alınmıştır. Şekil 2j’de Emek Mahallesi içinde Yunus Emre Camii merkez alınarak 400m yarıçaplı inceleme alanı, ızgara yol sistemi, site şeklinde biçimlenen konut üniteleri, avlular ve geometrik sokaklar gösterilmiştir.

Mekânsal Bütünleşmeyle Öne Çıkan Kentsel Mekanlar

Mekan dizimi yöntemiyle mekânsal entegrasyon ya da mekânsal bütünleşme açısından diğer kentsel mekanlarla en çok bütünleşebilen kentsel mekanların-bölgelerin ortaya konması amaçlanmıştır. Mekânsal bütünleşmede

öne çıkan mekanlar en çok bütünleşenden en az bütünleşene doğru kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi renkler olarak ifade edilmektedir. Bu kapsamda inceleme alanı olarak belirlenen plansız-organik dokulu ve planlı-geometrik dokulu toplam 10 mahalleye ait analizler mekan dizimi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Mekânsal entegrasyon açısından öne çıkan bölgeler Şekil 3'de gösterilmiştir.

Mekânsal bütünleşme analizlerine bakıldığında Avanos-Orta Mahalle, Avanos-Bahçelievler Mahallesi, Boyabat-Yıldız Mahallesi, Kula-Bey Mahallesi, Safranbolu-Emek Mahallesi ve Midyat-Bahçelievler Mahallesi'nde sokakların öne çıktığı, Boyabat-Gökdere Mahallesi, Kula-Zaferiye Mahallesi ve Safranbolu-Çarşı ve Akçasu Bölgeleri analizlerinde odak-meydan noktalarının öne çıktığı, Midyat-Işıklar ve Akçakaya Mahallelerinde hem sokak hem de odak mekanların mekânsal bütünleşmede öne çıktıkları görülmüştür. Avanos-Orta Mahalle'de inceleme alanının organik ve geometrik dokulu karma sokak sistemine sahip olması ve planlı sokak genişliklerinin plansız sokak genişliklerinden fazla olmasının mekânsal bütünleşmede sokakların öne çıkmalarında etkili olduğu düşünülmektedir. Genel olarak bakıldığında plansız-organik dokulu mahallelerde odak-meydan mekanlarının, planlı-geometrik dokulu mahallelerde sokakların mekânsal bütünleşmede öne çıktıkları görülmüştür.

plansız-organik dokulu mahalleler				
Avanos- Orta Mahalle	Boyabat - Gökdere Mahallesi	Kula- Zaferiye Mahallesi	Midyat-Işıklar ve Akçakaya Mahalleleri	Safranbolu- Çarşı ve Akçasu Mah.
				
ana cadde, park-cami çevresi	yolların kesişimindeki meydanlar	Meryemana Kilisesi çevresi	ana cadde ve yol kesişimleri	merkez çarşı meydanı ve ana yol çevresi
planlı-geometrik dokulu mahalleler				
Avanos- Bahçelievler Mahallesi	Boyabat - Yıldız Mahallesi	Kula-Bey Mahallesi	Midyat- Bahçelievler Mahallesi	Safranbolu - Emek Mahallesi
				
ana yol sistemi, cami ve park çevresi	ana yol sistemi ve park çevresi	ana yol sistemi	ana yol sistemi	ana yol sistemi ve cami çevresi

Şekil 3. Çalışma alanlarında mekânsal bütünlüğe bağlı olarak öne çıkan kentsel mekanlar (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Konut Bölgelerinde Toplanma Mekanları

Biçimsel Tipolojilerine Bağlı Farklı Toplanma Mekanları

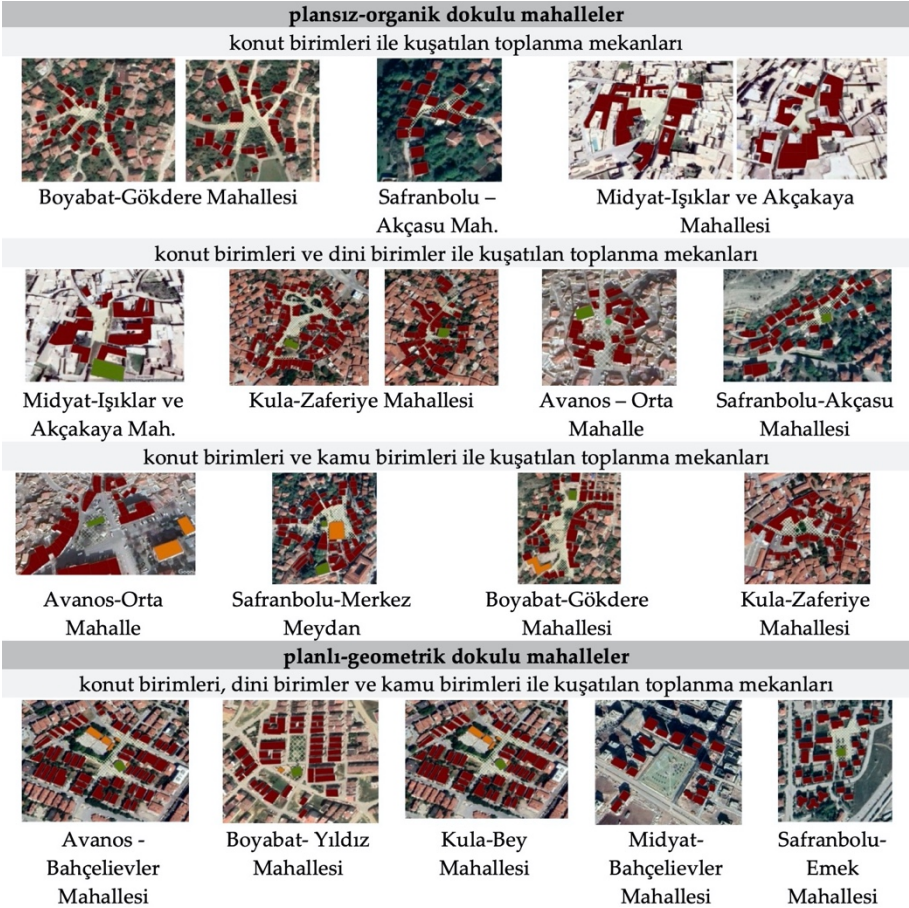
Planlı-geometrik dokulu mahalleler ile plansız-organik dokulu mahallelerde sosyal etkileşimi sağlayan kentsel mekanların tipolojik özelliklerine bağlı olarak ortaya konması yönünde analizler yapılmıştır. Bu kapsamda incelenen mahalle örneklerinde konut avluları-bahçeleri, sokaklar, meydanlar ve parklar gibi farklı mekânsal niteliğe sahip sosyal etkileşim mekanları ya da toplanma mekanlarının bulunduğu görülmüştür. İncelenen mahallelerdeki avlu ve bahçeler gibi yarı özel mekanlar ile sokak ve meydanlar gibi kamusal mekanlara ait örnekler Şekil 4’de gösterilmiştir. Aynı yerleşmede bulunan plansız mahalleler ile planlı mahallelerdeki biçimlenme yapılarına bağlı olarak sosyal etkileşimi sağlayan yarı özel-yarı kamusal mekan niteliğindeki konut avluları ve bahçeleri, kamusal mekan niteliğindeki sokak, meydan, park gibi mekanlarda görülen değişim ve dönüşümlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Şekil 4. İnceleme alanlarında farklı tipolojideki sosyal etkileşim mekanı örnekleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Seçili Meydanlarda Biçimsel ve İşlevsel Analizler

Çalışmanın bu aşamasında ele alınan mahallelerde biçimsel ve işlevsel olarak öne çıkan toplanma mekanlarından meydan mekanı niteliğinde olanlardan bazıları ele alınmıştır. Planlı ve plansız inceleme bölgelerinde yerleşme içindeki konumuna göre öne çıkan toplanma mekanları ve onları çevreleyen birimlerin işlevsel yapıları hakkında bilgilendirmeler Şekil 5’de sunulmuştur. Uyu ve sokak görüntüleri üzerinden güncel duruma ait haritalar elde edilip bu görüntüler üzerinde toplanma mekanları ve onları çevreleyen birimlerin işlevsel yapılarına ait özellikler analiz edilmiştir. Plansız-organik dokulu yerleşim alanlarında daha fazla sayıda farklı biçimsel özellikte toplanma mekanı örnekleri bulunması nedeniyle planlı yerleşim bölgelerine nazaran daha fazla sayıda örnek ele alınmıştır. Planlı yerleşim bölgelerinde kentsel mekan niteliklerinin birbirine benzer olmasına bağlı olarak farklı niteliklerde kentsel mekanların yeterince bulunmadığı gözlenmiş, örnekler bu kapsamda belirlenmiştir. Toplanma mekanlarının yerleşme içindeki konumlarına göre çevrelendikleri birimlerin fonksiyonel yapılarında farklılıklar görülmüştür. Yerleşme merkezlerine yakın bölgelerde konumlanan toplanma mekanlarında konut birimlerinin yanında kamu (yönetim, eğitim, sağlık...vb) ve ticaret birimlerinin de etkili oldukları, mahalle merkezlerinde dini (cami, kilise) ve konut birimlerin etkili oldukları anlaşılmıştır.

Şekil 5. Yerleşmelerde öne çıkan toplanma mekanları ve işlevsel yapıları (konutlar bordo, kamu birimleri turuncu, dini birimler yeşil, toplanma mekanları sarı ile gösterilmiştir) (Google Earth, 2022)

Toplanma Mekanlarının Mekânsal Özellikleri

Toplanma mekanlarının yerleşme içindeki konumları ve işlevsel yapıları göz önünde bulundurularak çalışma amacına uygunluğu nedeniyle ön tespitleri yapılan toplanma mekanlarından konut ağırlıklı örnekler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda plansız-organik dokulu mahalleler ile planlı-geometrik dokulu mahallelerde öne çıkan ve Şekil 5’de analizleri yapılan toplanma mekanlarından mahalle merkezi niteliğinde öne çıkan örnekler ile ilgili analizler Şekil 6’da sunulmuştur. Her yerleşim bölgesinin plansız-organik dokulu ve planlı-geometrik dokulu mahalle örneklerinden öne çıkan 1’er toplanma mekanı olmak üzere toplam 10 toplanma mekanı ile ilgili nitel analizler yapılmıştır. Bu kapsamda meydanların kentsel doku içindeki konumları,

plan düzlemlerine bağlı biçimsel yapıları ve tanımlayan birimlerin işlevsel özellikleri, kentsel mekanın-meydanın farklı açılardan bakış açılarıyla ifade edilmesi, işaret ögesi olarak öne çıkan birimler, çevreleyen birimlerin kat yükseklikleri, konutların yan yana gelişleri ve dizilimleri, tekil (tek konut) ya da çok katlı konut çözümüne bağlı çoğul kullanım özellikleri, avlulu ya da avlusuz bina çözümlenmeleri, oluşan kentsel mekanların genel özellikleri ile konutların kentsel mekanlara doğrudan ya da dolaylı bağlanma biçimlerine ait özellikler ele alınmıştır.

Avanos, Orta Mahalle – Yeşilbaş Camii Çevresi

plan düzlemi

biçim: amorf biçim

işlev: konut, dini, çeşme

işaret ögesi: çeşme, kemerli geçiş, minare

düşey düzlem

yükseklik: 1 ve 2 katlı binalar, minare

dizilim: bitişik bina dizilimi

bina çözümleri: avlulu ve avlusuz binalar

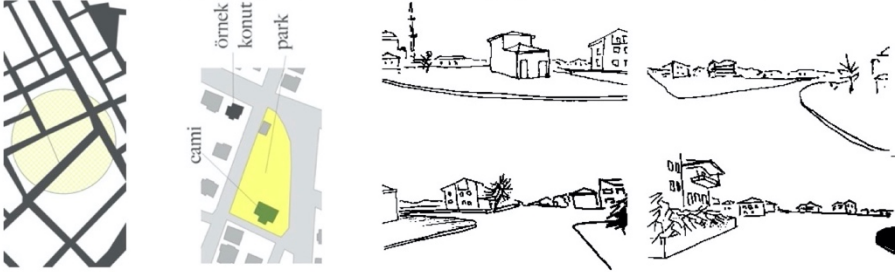
kentsel mekana ait özellikler

binalarla ve duvarlarla çevrelenen, kapalılık etkisi oluşan, amorf biçimli kentsel mekan konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut – avlu – sokak/meydan

(özel mekan – yarı özel mekan – kamusal mekan)

Avanos, Bahçelievler Mahallesi – Eyüp El Ensari Camii Parkı

plan düzlemi

biçim: düzensiz üçgen

işlev: konut, dini, dinlenme-toplanma

işaret ögesi: minare

düşey düzlem

yükseklik: 2 ile 3 katlı binalar, minare

dizilim: ayrı bina dizilimi

bina çözümleri: avlulu-bahçeli binalar

kentsel mekana ait özellikler

ızgara yol sistemine bağlı, birbirini dik kesen yol sistemi, ayrı bina dizilime bağlı kentsel mekanda tanımsızlık etkisi

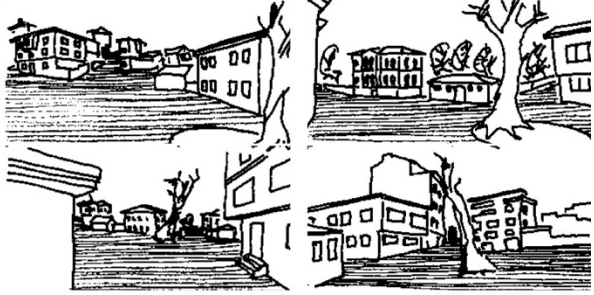
konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut – avlu /bahçe – sokak / meydan

(özel mekan – yarı özel mekan – kamusal mekan)

Şekil 6a. Avanos Orta Mahalle ve Bahçelievler Mahallesi'nde öne çıkan toplanma mekanları (Yazar yazar tarafından oluşturulmuştur)

Boyabat, Gökdere Mahallesi-Meydan

plan düzlemi

biçim: amorf biçim

işlev: konut

işaret ögesi: anıt ağaç

düşey düzlem

yükseklik: 1 ile 5 katlı binalar

dizilim: bitişik ve ayrık bina dizilimi

bina çözümleri: bahçeli/avlulu binalar

kentsel mekana ait özellikler

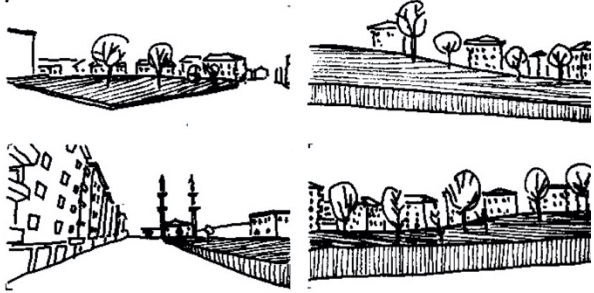
yeşil öğeye bağlı gelişen, binalarla ve bahçe duvarlarıyla çevrelenen, kapalı-tanımlı-amorf biçimli mekan oluşumu

konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut – sokak ve meydan, konut -avlu/bahçe – sokak ve meydan

(özel mekan-kamusal mekan, özel mekan-yarı özel mekan – kamusal mekan)

Boyabat, Yıldız Mahallesi

plan düzlemi

biçim: dikdörtgen park

işlev: konut, dini, dinlenme-toplanma

işaret ögesi: minare

düşey düzlem

yükseklik: genelde 7 katlı binalar

dizilim: ayrık nizamlı bina dizilimi

bina çözümleri: avlulu apartmanlar

kentsel mekana ait özellikler

geometrik-ızgara sisteme uygun ayrık binalarla çevrelenen geometrik biçimli kentsel mekanlar

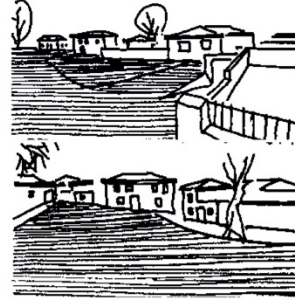
konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut - ortak sirkülasyon – bahçe/avlu – sokak – meydan

(özel – yarı özel – yarı kamusal – kamusal -kamusal)

Şekil 6b. Boyabat Gökdere Mahallesi ve Yıldız Mahallesi'nde öne çıkan toplanma mekanları (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Kula, Zaferiye Mahallesi- Ertuğrul Gazi Meydanı

plan düzlemi

biçim: amorf biçim

işlev: konut, dini, eğitim

işaret öğesi: -

düsey düzlem

yükseklik: 1 ile 3 katlı binalar

dizilim: bitişik bina dizilimi

bina çözümleri: avlulu-bahçeli binalar

kentsel mekana ait özellikler

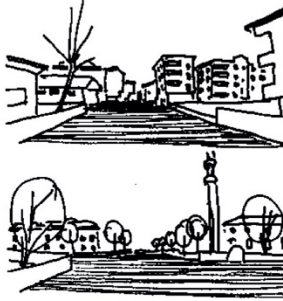
bitişik bina dizilimine bağlı sınırları tanımlı-pozitif-amorf biçimli kentsel mekan oluşumu

konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut-avlulu/bahçe-sokak/meydan

(özel-yarı özel-kamusal)

Kula, Bey Mahallesi-Mehmet Akif Ersoy Camii Çevresi

plan düzlemi

biçim: geometrik biçim

işlev: konut, eğitim, sağlık, dini

işaret öğesi: minare

düsey düzlem

yükseklik: 5-6 katlı binalar

dizilim: ayrı bina dizilimi

bina çözümleri: avlulu çok katlı binalar

kentsel mekana ait özellikler

ızgara dokulu yol sistemi ve ayrı bina dizilimine bağlı geometrik mekan biçimlenmeleri

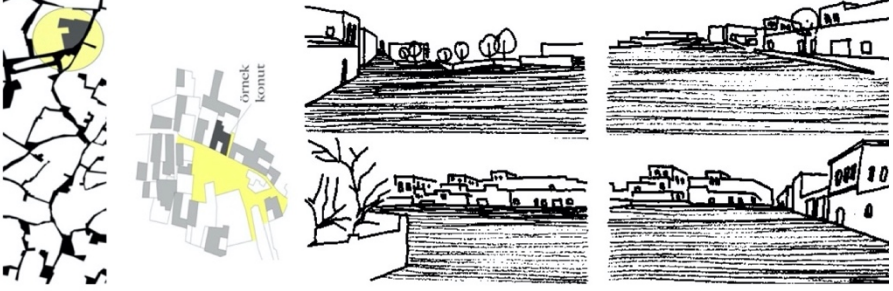
konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut-ortak sirkülasyon-bahçe-sokak-park

(özel-yarı özel - yarı kamusal-kamusal-kamusal)

Şekil 6c. Kula Zaferiye Mahallesi ve Bey Mahallesi'nde öne çıkan toplanma mekanları
(Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Midyat-Işıklar ve Akçakaya Mahalleleri

plan düzlemi

biçim: amorf biçim
işlev: konut, dini yapı
işaret ögesi: -

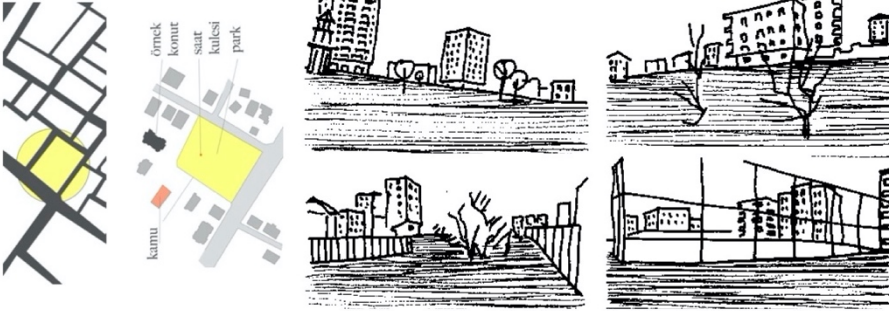
düsey düzlem

yükseklik: 1 ile 2 katlı binalar
dizilim: bitişik bina dizilimi
bina çözümleri: avlulu-bahçeli binalar

kentsel mekana ait özellikler

bitişik bina dizilimine bağlı tanımlı-pozitif-amorf biçimli kentsel mekan oluşumu
konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri
konut-avlu/bahçe-sokak/meydan
(özel-yarı özel-kamusal)

Midyat-Bahçelievler Mahallesi

plan düzlemi

biçim: geometrik biçim
işlev: konut
işaret ögesi: Saat Kulesi

düsey düzlem

yükseklik: 7-8 katlı binalar
dizilim: ayrı bina dizilimi
bina çözümleri: avlulu çok katlı binalar

kentsel mekana ait özellikler

ızgara dokulu yol sistemi ve ayrı bina dizilimine bağlı kentsel mekan biçimlenmeleri
konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri
konut-ortak sirkülasyon-bahçe-sokak-park
(özel-yarı özel - yarı kamusal-kamusal-kamusal)

Şekil 6d. Midyat Işıklar-Akçakaya Mahalleleri ve Bahçelievler Mahallesi'nde öne çıkan toplanma mekanları (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Safranbolu, Akçasu Mahallesi

plan düzlemi

biçim: amorf biçim
işlev: konut, dini
işaret ögesi: minare

düşey düzlem

yükseklik: 1 ile 3 katlı binalar
dizilim: ayrı ve bitişik bina dizilimi
bina çözümleri: avlulu-bahçeli konut

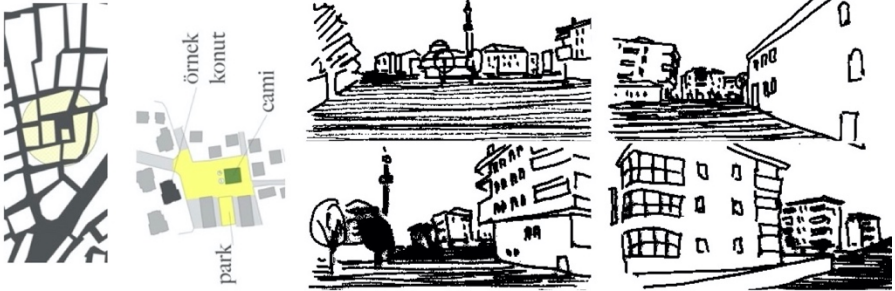
kentsel mekana ait özellikler

konut ve konut bahçe duvarlarıyla tanımlı sokağın cami çevresinde genişlemesiyle oluşan amorf biçimli kentsel mekan

konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut-bahçe-sokak/mezdan
(özel-yarı özel-kamusal/kamusal)

Safranbolu, Emek Mahallesi- Yunus Emre Camii Çevresi

plan düzlemi

biçim: geometrik biçim
işlev: konut, dini
işaret ögesi: minare

düşey düzlem

yükseklik: genellikle 5 katlı binalar
dizilim: ayrı bina dizilimleri
bina çözümleri: avlulu katlı konut

kentsel mekana ait özellikler

geometrik ızgara yol sistemi ve ayrı bina dizilimine bağlı kentsel mekanlar

konutların kentsel mekana bağlanma biçimleri

konut-ortak sirkülasyon-bahçe-sokak-meşdan
(özel-yarı özel - yarı kamusal - kamusal)

Şekil 6e. Safranbolu Akçasu Mahallesi ve Emek Mahallesi'nde öne çıkan toplanma mekanları (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Bina – Meydan /Toplanma Mekanı İlişkisi

Toplumsal yaşam mekanlarının biçimsel sürdürülebilirliği konusunun ele alındığı çalışmada toplanma mekanlarını düşey düzlemde tanımlayan konutların tekil ya da çoğul kullanım özellikleri, biçimsel yapıları, cephe özellikleri, toplumsal mekanlara bağlanma biçimlerinin biçimsel sürdürülebilirlik konusunda önemli oldukları düşünülmüştür. Şekil 7’de planlı ve plansız mahallelerde incelenen toplanma mekanlarından yaygın olan konut tiplerinden 1’er konut örneği (Şekil 6’da meydan planlarında örnek konut olarak belirtilmiş olan) olmak üzere toplam 10 konut örneği ile ilgili biçimsel analizler sunulmuştur.

plansız mahalleler - konut örnekleri	planlı mahalleler – konut örnekleri
<p>Avanos-Orta Mahalle</p> <p>-tekli konut, dikdörtgen bina biçimi, asimetrik konumda bina çıkmaları, cephede değişken pencere öğeleri ve asimetrik düzende dizilimleri -meydana doğrudan bağlanma</p>	<p>Avanos-Bahçelievler Mahallesi</p> <p>-tekli konut, kare bina biçimi, bütüncül yüzey hareketleri, cephede benzer pencere öğeleri, tekrarlayan pencere dizilimleri -bahçe ve sokak ile kentsel mekana bağlanma</p>
<p>Boyabat – Gökdere Mahallesi</p> <p>-tekli konut, L bina biçimi, simetrik cephe düzeni, simetrik konumda bina çıkması, benzer pencere öğeleri ve dizilimleri -kentsel mekana doğrudan bağlanma</p>	<p>Boyabat – Yıldız Mahallesi</p> <p>-çoklu konut, dikdörtgen bina biçimi, köşe konumunda bütüncül bina çıkması, benzer pencere öğeleri ve diziliminin tekrarlanması -ortak sirkülasyon-bahçe-sokak ile kentsel mekana bağlanma</p>
<p>Kula – Zaferiye Mahallesi</p> <p>-tekli konut, L bina biçimi, değişken yüzey hareketleri, değişken pencere öğelerinin asimetrik dizilimi -doğrudan ve avlu ile kentsel mekana bağlanma</p>	<p>Kula – Bey Mahallesi</p> <p>-çoklu konut, karma kullanım, dikdörtgen bina biçimi, bütüncül yüzey hareketleri, benzer pencere diziliminin katlarda tekrarı -ortak sirkülasyon-bahçe-sokak ile kentsel mekana bağlanma</p>
<p>Midyat-Işıklar ve Akçakaya Mahalleleri</p> <p>-tekli konut, U bina biçimi, değişken bina pencereleri ve kapıları, asimetrik dizimli bina pencereleri -kentsel mekana doğrudan ve avlu ile bağlanma</p>	<p>Midyat-Bahçelievler Mahallesi</p> <p>-çoklu konut, işlenmiş-dikdörtgen bina biçimi, bütüncül bina hareketleri, benzer bina pencereleri dizilimi, simetrik düzen -ortak sirkülasyon-bahçe-sokak ile kentsel mekana bağlanma</p>
<p>Safranbolu – Çarşı ve Akçasu Bölgeleri</p> <p>-tekli konut, kare bina biçimi, asimetrik konumda bina çıkması, değişken pencere öğeleri ve ritmik dizilimleri -kentsel mekana avlu ile bağlanma</p>	<p>Safranbolu – Emek Mahallesi</p> <p>-çoklu konut, karma kullanım, işlenmiş-dikdörtgen bina biçimi, bütüncül-asimetrik yüzey hareketleri, benzer dizilimler -ortak sirkülasyon-bahçe-sokak ile kentsel mekana bağlanma</p>

Şekil 7. Örnek konutların biçimsel yapıları ve kentsel mekanlara bağlanma biçimleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Bulgular

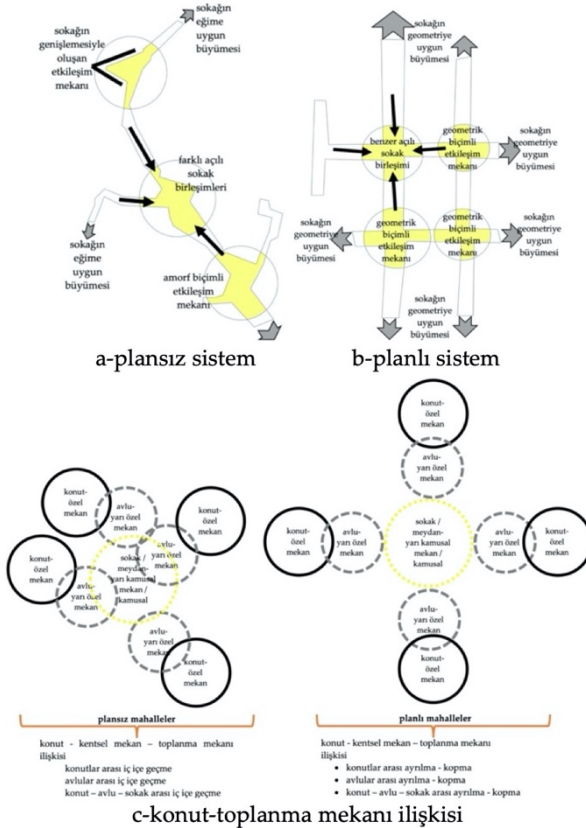
İncelenen örneklerde plansız mahallelerin kentsel dokularındaki toplanma mekanlarının-meydanlarının farklı yönlerden farklı açılarla gelen sokakların kesişmesiyle oluşan amorf biçimli toplanma mekanları-meydanlar oldukları, konutların ya da bahçe duvarlarının yön değişimiyle oluşan küçük meydan-cıkların görüldüğü, çeşme ya da yeşil ögeye bağlı meydan oluşumlarının bulunduğu, dini yapıların etraflarında toplanma mekanları-meydanların biçimlenmesine olanak sağladıklarına dair bulgular elde edilmiştir (Şekil 8a). Planlı mahallelerdeki toplanma mekanlarında-meydanlarında farklı yönlerden (çoğunlukla 90°’ye yakın açılarla gelen) sokakların kesişmesiyle oluşan, genelde geometrik biçimli (dikdörtgen, kare...) toplanma mekanları-meydanlar ve dini yapılar etrafında biçimlenen parklar ve toplanma alanlarının bulunduğu görülmüştür (Şekil 8b).

İncelenen örnekler bağlamında kentsel dokuyu oluşturan sokak sisteminin plansız mahallelerde arazinin doğal eğimine uygun büyümeye bağlı kendine özgü organik biçime sahip oldukları, düz, eğri, kırıkly yol biçimlerine bağlı farklı kentsel mekan oluşumlarını sağladıkları, değişen sokak genişlikleri gösterdikleri, sahip oldukları çıkmaz sokaklarla yarı özel kamusal mekan oluşumlarını destekledikleri görülmüştür (Şekil 8a). Planlı mahallelerdeki sokak sisteminin arazinin doğal yapısından (eğiminden) bağımsız olarak düz ve ızgara sistemi oluşturacak şekilde biçimlendikleri, benzer sokak genişliklerine ve biçimlenmelerine bağlı olarak yere özgün olma yerine her yerde aynı olma durumunun oluştuğu, çok katlı konutlara bağlı çoğul kullanımlı bahçeler ve çıkmaz sokakların bulunmayışına bağlı olarak yarı özel kamusal mekan yoksunluğunun bulunduğu anlaşılmıştır (Şekil 8b).

İncelenen örneklerdeki plansız mahallelerde yaygın olan tekil konutlar ve onlara ait özel avlu sisteminin işlevsel ve algısal olarak konut-avlu-sokak ilişkisini güçlendirdiği görülmüştür. Planlı mahallelerde tekil konut ve avlu (plansız yerleşme bölgelerindeki mahallelerden farklı olarak daha çok ayrıntı bina düzeninde) sisteminin sağladığı güçlü konut-avlu-sokak ilişkisi yanında çoğunlukla katlı konut çözümlerine bağlı ortak avlu/bahçe yapısının konut-ortak bahçe/avlu-sokak ilişkisinin doğrudan sağlanması konusunda yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir.

Konut çözümlerinin planlı ve plansız mahallelerde belirgin bir biçimde ayrıştıkları görülmüştür (Şekil 8c). Plansız mahallelerde tekil konut tipine bağlı avlu ve sokağa erişim kolaylığı, kat yüksekliğine bağlı sokak ile görsel ve işitsel erişim kolaylığı ve bitişik düzen ve iç içe geçmiş konut dizilimine

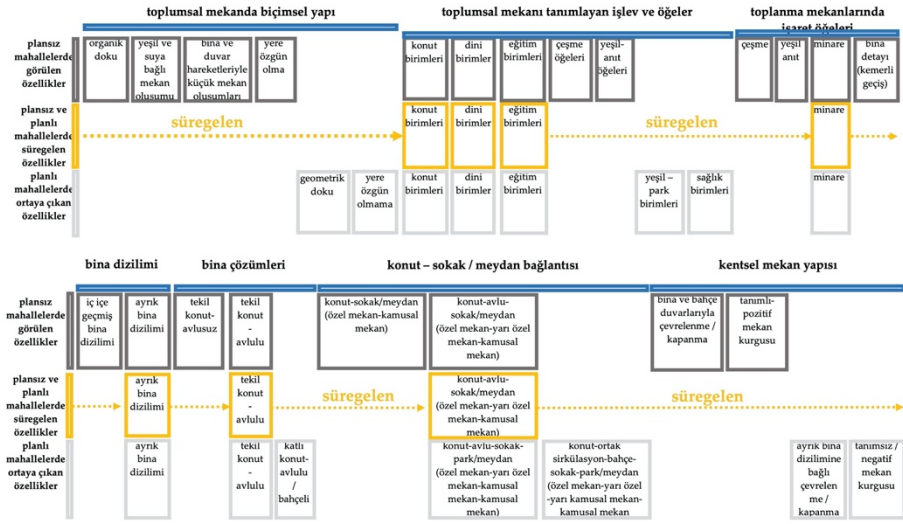
bağlı sosyal etkileşim kolaylığının sağlandığı anlaşılmıştır. Planlı mahallelerde tekil konut tipine bağlı avlu ve sokağa erişim kolaylığı, kat yüksekliğine bağlı sokak ile görsel ve işitsel erişim kolaylığı yanında, katlı ve çoklu konut tipine bağlı avlu ve sokak erişim zorluğu, kat yüksekliğine bağlı sokak ile görsel ve işitsel erişim zorluğu ve ayırık düzen konut diziliminin bulunduğu görülmüştür. Benzer şekilde planlı mahallelerdeki ortak bahçe ve avluların kısıtlı ve belirli kullanıcılara açık olması nedeniyle toplumsal ilişkide kopukluğa neden oldukları değerlendirilmiştir. Plansız mahallelerde büyümenin tekil konutların yan yana bir araya gelmesiyle yatayda görülmesi sokak-meydan-toplanma mekanı ilişkisinden kopmamayı sağlarken, planlı mahallelerde özellikle güncel uygulamalarda yaygın görülen çok katlı dikey büyümenin sokak-meydan-toplanma mekanı ilişkisinden kopmaya neden olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 8. Plansız ve planlı mahallelerde toplanma mekanı özellikleri ve konut-avlu-sokak-meydan ilişkileri (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Mekânsal bütünleşme açısından plansız mahallelerde farklı yolların kesişim bölgelerindeki meydanların-kesişim bölgelerinin ve geniş yolların, planlı mahallelerde ise park gibi kentsel boşlukların ve geniş yolların mekânsal bütünleşmede öne çıktıkları görülmüştür. Plansız mahallelerde planlı yerleşmelerdeki mahallelere göre sokak kesişmelerindeki meydanların etkili ve belirgin biçimde öne çıktıkları anlaşılmıştır.

Şekil 9’da plansız ve planlı mahallelerde biçimsel ve işlevsel bulgulara bağlı olarak değişmeyen, dönüşen ve değişen özellikler şematik olarak anlatılmıştır. Mahalle bölgelerinde yarı özel, yarı kamusal ve kamusal mekan niteliğinde avlu/bahçe, sokak ve meydan-park olmak üzere birbirinden farklı tipolojide toplanma mekanları bulunduğu görülmüştür. Plansız mahallelerdeki konut avlularının konut ile bütünleşen, tekil kullanıma açık yarı özel nitelikte olduğu, planlı yerleşim bölgelerindeki konut avlularının tekil kullanıma açık yarı özel mekan ve ortak kullanıma açık yarı kamusal mekan niteliği taşıdıkları görülmüştür. Plansız mahallelerde sokakların kapı önü sokak mekanı ya da sokak-bina-bahçe duvarı gibi detaylanmaları ile oluşan ve birbirinden farklılaşan buluşma mekanları olarak öne çıkarılarken, planlı yerleşim bölgelerindeki sokaklar sokak-bina biçimlenmelerine bağlı oluşan, benzer belirleyicilere sahip benzer kentsel mekanlar olarak öne çıktıkları anlaşılmıştır. Benzer şekilde plansız mahallelerde meydanların birbirini farklı açılarla kesen farklı niteliklerdeki sokak sisteminin oluşturduğu kendine özgü biçimsel özelliklerinin olduğu, planlı mahallelerdeki meydanların-parkların benzer sokak sistemlerinin benzer açılarla kesişmeleriyle oluşan benzer kentsel mekanlar olarak ortaya çıktıkları görülmüştür.

Şekil 9. Toplanma mekanları-meydanlarda biçimsel ve işlevsel değişim ve dönüşümler (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Plansız-organik dokulu mahallerden planlı-geometrik dokulu mahallelere geçişte toplumsal mekanların biçim açısından farklılaştıkları, yere özgün olma durumundan yere özgün olmama durumuna geçildiği anlaşılmıştır. Plansız mahallelerde ele alınan farklı bölgelerdeki konutların bir araya gelişlerinin, cephe karakterlerinin (boşluklar, yüzey hareketleri gibi) belirgin bir biçimde birbirinden farklılaşmalarının yere ait olmayı sağladığı, planlı mahallelerde ele alınan farklı bölgelerdeki konutların bir araya gelişlerinin ve cephe karakterlerinin belirgin bir biçimde benzer olmalarının yere ait olmayı desteklediği görülmüştür. Bu durumun toplumsal mekanlarda kimlik kaybına neden olabileceği, tanımladıkları toplumsal mekanlarda biçimsel sürdürülebilirliği olumsuz etkileyebilecekleri değerlendirilmiştir. Referans noktası konumunda olan serbest konumdaki yeşil ve çeşme öğelerinin daha çok plansız mahallelerde buldukları görülmüştür. Her iki mahalle sisteminde de minare öğelerinin işaret öğesi özelliğinin ve ayrık-tekil-bahçeli konut çözümlerinin devam ettiği anlaşılmıştır. Toplumsal mekanların tanımlanma-kuşatılma-çevrelenme özelliğinin zayıfladığı bu durumun pozitif kentsel mekandan-toplumsal mekandan negatif kentsel mekana-toplumsal mekana geçişe neden olduğu düşünülmüştür. Plansız mahallelerde konut birimlerinin iç içe geçmiş olma özelliğinin kaybolduğu, konut birimlerinin birbirinden kopuk-ayrık olarak planlandıkları görülmüş, tüm bu durumların toplumsal ilişki mekanlarının sürdürülebilirliğini olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye ölçeğinde dağılım gösteren çalışma bölgelerindeki bulguların plansız ve planlı yerleşim bölgesi mahallelerindeki toplumsal mekanların süregele, değişen ve dönüşen özellikleri hakkında bilgi verebilecek nitelikte oldukları düşünülmektedir. Plansız mahallelerdeki toplumsal mekanlar biçimsel olarak organik doku karakterinde, yeşil ve su gibi öğelere bağlı olarak biçimlenen, bina çözümleri ve bahçe duvarları gibi düşey düzlem öğelerinin yön değiştirmeleriyle oluşan, bulunduğu bölgenin mimari ve yerleşim karakterini yansıtan öğeler iken planlı mahallelerde geometrik dokunun hakim olduğu, yaygın mimari anlayış ve imar kurallarına göre biçimlenen ve bu yönüyle yere özgün olamayan bir mimari ve yerleşim düzenine geçildiği görülmüştür. Konut, dini ve eğitim birimlerinin plansız ve planlı mahallelerin toplumsal mekanlarını belirlemede etkilerinin süregeldiği, plansız mahallelerdeki su ve yeşile bağlı mekan oluşumlarının kaybolduğu, onların yerine tanımlı yeşil-park birimlerinin ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Toplanma mekanlarındaki yeşil, su, bina çözümlerindeki detaylanmalar gibi işaret öğelerinin kaybolduğu, minarelerin işaret öğesi olma özelliğinin devam ettiği görülmüştür.

Plansız mahallelerdeki iç içe geçmiş bina-konut dizilimlerinin planlı mahallelerde kaybolduğu, avlulu-tekil konut çözümlerinin her iki mahalle sisteminde de devam ettiği, çok katlı konut çözümlerinin plansız mahallelerde yaygın olarak ortaya çıktığı değerlendirilmiştir. Plansız ve planlı mahallelerde konut-avlu-sokak/meydan ilişkisinin devam ettirildiği, plansız mahallelerdeki çok katlı konut çözümlerindeki ortak sirkülasyon alanlarının özel mekan-kamusal mekan bağlantısını ve doğrudan erişimi olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Plansız mahallelerdeki bina dizilimlerinin yoğunluğu ve düşey duvar düzlemlerinin etkili kullanımı toplumsal mekanların sınırlarının belirginleşmesine ve çevrenin kapanmasına olanak tanıdığı, planlı mahallelerdeki ayırık bina dizilimlerinin neden olduğu boşluklu yapının toplumsal mekanların sınır düzlemlerinde tanımsızlığa neden oldukları değerlendirilmiştir.

Plansız mahallelerdeki toplumsal mekanların birbirlerinden farklı mimari ve yerleşim sistemlerine sahip olmalarına bağlı olarak buldukları yerleri yansıtan, kendine özgü mimari ve kent karakterlerinin mimari ve kent kimlikleri açısından değerli olduğu, bu durumun planlı mahallelerdeki toplumsal mekanlara yeterince aktarılamadığı, dolayısıyla bu durumun önemli bir

değer kaybına neden olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde plansız yerleşmelerdeki konut-avlu-sokak-meydan ilişkilerindeki yakınlığın ve iç içe geçme durumunun toplumsal mekanlara doğrudan bağlanabilmeyi olanaklı kılmasının konut-toplumsal mekan ilişkisini desteklemesi açısından önemli olduğu, bu desteğin planlı yerleşmelerdeki çok katlı konut çözümlerinde yeterince devam ettirilemediği değerlendirilmektedir. Bu yönüyle plansız mahalle mekanlarındaki plansız sosyal etkileşimlerin planlı mahalle mekanlarındaki planlı ya da tanımlı sosyal etkileşimlerine dönüştüğü düşünülmektedir. Özellikle plansız mahallelerde yeşil ve su ögesine bağlı olarak oluşan topolanma mekanlarının yeterince sürdürülememesi bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Salgın hastalıklarla mücadele edildiği bir dönemde, konutlardaki yaşam biçimlerinin geleneksel mahallelerde olduğu gibi içe dönük bir yapıya dönüştükleri görülmektedir. Anadolu'da tasarım rehberi olarak kullanılabilen zengin bir mahalle biçimsel alt yapısının bulunduğu bilinmektedir. Bu kapsamda konut-toplumsal mekan ilişkilerinin güçlendirilmesine, farklı tiolojide toplumsal mekanların geliştirilmesine, bulunduğu yerin özgün mimari ve yerleşim karakterinin korunmasına ve devam ettirilmesine, mahalle kavramının temel bileşenlerini göz önünde bulundurarak, biçim ve içerik açısından faydalanılmasına önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Böylece konutlar içe dönük yapılarıyla kullanıcılarına salgın dönemlerinde geniş hareket alanı sunarken, aynı zamanda güçlü bir toplumsal yaşamın üyesi olma imkanı verebileceği öngörülmektedir.

Extended Abstract

Comparison of the Continuing, Changing and Transforming Characteristics of Unplanned Organic Textured Neighborhoods and Planned Geometric Textured Neighborhoods with Housing in the Understanding of Public Space in Turkey

*

Havva Özdoğan

ORCID: 0000-0003-1063-7446

The morphological structure of residential areas are also affected by traditions and customs of community life, as well as the geography and climate conditions of the region. It is observed that the defective geometrical structure developing from narrow alleys full of surprises in neighborhoods that form and shape on their own, and the positioning of buildings according to unwritten rules such as community traditions and customs have developed based on formation and mutual respect for privacy between users. It is seen that along with planned urban applications, similar architectural rules have started to be applied, and thus similar residences, residential areas, and neighborhoods emerge in different geographical regions.

It is thought that determining common properties of neighborhoods turning into the core of the neighborhoods that are shaped with an unplanned approach is important in terms of creating design guides in the design of planned-new residential areas in addition to spatial sustainability, and renovation and improvement of urban spaces. In this context, it was aimed to discuss how the properties of community living spaces in unplanned settlements are preserved, maintained, and transformed in planned-current settlements.

In the study, planned and unplanned neighborhood examples (residential areas in a radius of 400m within the same settlement based on neighborhood centers) were examined. The study was conducted on residential areas with both planned and unplanned neighborhoods located in different regions of

the whole country. The study areas were determined as Kula, Avanos, Safranbolu, Boyabat and Midyat. In this context urban texture analyses, space syntax analyses, urban space analyses (spatial, formal, functional) were made.

It was determined that the concentration spaces-squares in the examined unplanned neighborhoods had amorphic structures that were formed as a result of intersection of the streets approaching from different directions with different angles, that they developed as small squares that were formed as a result of the residences or garden walls changing directions, and they were shaped around fountains, green elements, or religious structures. As regards the analyses related to the concentration spaces-squares in planned neighborhoods, it was seen that generally concentration centers with geometrical shapes that formed as a result of the intersection of streets approaching with an angle close to 90° developed, or there were concentration areas such as parks that developed around religious structures.

In the unplanned neighborhoods, it was revealed that they had a form "specific to the location and unique" depending on a growth suitable for natural land slope, that various urban space formations developed as a result of straight, curved, and faulted street shapes, that they displayed varying street widths, and that they supported semi-private, public space formations with the blind alleys they had. It was found that the street system in planned neighborhoods was shaped in such a way to form a straight and grill system independently of the natural slope of the land, and that similarly, depending on their widths and formations, the status of "being similar everywhere" was created instead of "specific to the location and unique."

In the unplanned neighborhoods, it was determined that ease of access to the courtyard and street based on singular residence type, ease of visual and aural access to the street based on story height, and ease of social interaction based on adjacent and intertwined residence arrangement were ensured. It was also understood that in the planned neighborhoods, in addition to ease of access to the courtyard and street based on singular residence type, ease of visual and aural access to the street based on story height, there was difficulty regarding access to courtyard and street based on multi-story and multiple residence type, and difficulty in visual and aural access to the street due to story height. It was evaluated that singular-detached residence arrangement seen in certain regions of unpanned neighborhoods (such as Safranbolu and Boyabat) was maintained in planned neighborhoods regardless of regions, and that this situation led to the disappearance of adjacent-intertwined building arrangement in unplanned neighborhoods (such as Avanos, Midyat, and

Kula). Similarly, it was evaluated that in planned neighborhoods, common gardens and courtyards led to disruptions in community relations due to being accessible by certain users (not being accessible by everyone). While the growth in horizontal plane in unplanned neighborhoods ensured not being detached from the relationship of street-square-concentration space, in planned neighborhoods, the growth in vertical plane that is frequently observed in current applications led to a detachment from the relationship of street-square-concentration space.

In terms of spatial integration, it was seen that squares-intersection areas and wide streets in the intersection points of different roads in unplanned neighborhoods and urban spaces such as parks and wide streets in planned neighborhoods came to the foreground. It was understood that the squares at street intersections in unplanned neighborhoods were more effective and apparent compared to planned neighborhoods. It was observed that singular residence courtyards in unplanned and planned neighborhoods were semi-private spaces due to their singular use, that this feature was maintained both in unplanned and planned neighborhoods, and that the courtyards/gardens of multi-story residences in planned neighborhoods had a semi-public space quality due to their common use.

In a period when there was a struggle against epidemic diseases, it was seen that life styles in residences transformed into an inward-oriented structure as in traditional neighborhoods. It is known that in Anatolia, there exists a rich neighborhood morphological infrastructure that can be used as a design guide. In this context, it is thought that it is necessary to consider the basic components of the concept of neighborhood in ensuring sustainable residence environments and to make use of them in terms of form and content. Thus, it is believed that residences will not only present their users with a wide area of action in times of epidemics, but they will also provide the users with the opportunity to become a member of strong community life.

Kaynakça/References

- Alada, A.B. (2008). Kentsel yönetime katılımda mahalle. *Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını, DOSYA-08:Yerel Yönetimlere Katılım, Bülten 64, 66-70*. 15 Şubat 2022 tarihinde <http://www.yayed.org/id74-incelemeler/dosya-08-8-kentsel-yonetime-katilimda-mahalle-adalet-b-alada.php#.YkKz0TdBxbU> adresinden erişildi.
- Alexander, C., Ishikawa, S. ve Silverstein, M. (1977). *A pattern language: towns, buildings, construction*. New York: Oxford University Press.
- Alsaç, Ü. (1993). *Türk kent düzenlemesi ve konut mimarlığı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Altay, C. (2007). Kentsel sürdürülebilirlik açısından kültürel planlama ve mekansal icraatlar. *Bülten* 51, 25-29. 13 Şubat 2022 tarihinde <https://www.academia.edu/5980966/> adresinden erişildi.
- Aru, K. A. (1998). *Türk kenti*. İstanbul:YEM Yayın.
- Bakan, K. ve Konuk, G. (1987) *Türkiye’de kentsel dış mekanların düzenlenmesi*. TÜBİTAK, Yayın No: 4-5, İstanbul: Yapı Araştırma Enstitüsü. 15 Aralık 2022 tarihinde <https://aperta.ulakbim.gov.tr/record/2193#.Y6DLS-xBxbU> adresinden erişildi.
- Bourdieu, P. (2018). Social space and the genesis of appropriated physical space. *International Journal of Urban and Regional Research*, 42(1), 106-114. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12534>
- Cerasi, M. M. (1999). *Osmanlı kenti Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. ve 19. yüzyıllarda kent uygarlığı ve mimarisi*. İstanbul: YKY.
- Ercan, M. A. (2012). Sürdürülebilir topluluk. M. Ersoy (Der.), *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, 410-413. İstanbul: Ninova Yayınları.
- Erdagöz, Ö. (2012). Mahalle yönetimi ve geleceği. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi* , 0 (1) , 59-101. 1 Şubat 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mdergi/issue/16881/175762> adresinden erişildi.
- Erdönmez, M. E., (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron, YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, Cilt 1, Sayı 1*, 67-87. 6 Şubat 2022 tarihinde <https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-21939-ARTICLE-ERDONMEZ.pdf> adresinden erişildi.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki “mahalle”nin işlev ve nitelikleri üzerine. *Osmanlı Araştırmaları IV*, 69-78. 15 Ocak 2022 tarihinde http://www.isam.org.tr/documents/_dosyalar/_pdfler/osmanli_arastirmalari_der_gisi/osmanli%C4%B1_sy4/1984_4_ERGENCO.pdf adresinden erişildi.
- Google Earth, 2022. <https://earth.google.com/web/>. adresinden erişildi.
- Gökgür, P. (2017). *Kentsel mekanda kamusal alanın yeri*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Gümüş, İ. (2018) Toplumsal yapı: kavramsal çerçeve, yaklaşımlar ve unsurları. *Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*, M. Aykaç (Der.), 9-20, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi: İstanbul.
- Gürbüz Yıldırım, E. ve Çağdaş, G. (2018). Gaziantep geleneksel mimari dokusunun sosyo-kültürel bağlamda mekan dizimsel analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (2), 508-532. <https://doi.org/10.21547/jss.357431>
- Karakaş, M. (2019) Kent mekan ve toplum: mekan sosyolojisine giriş. *Kent, Mekan ve Toplum*. M. Karakaş (Der.), 15-42, Tezkire Yayıncılık:Ankara. 15 Aralık 2022 tarihinde https://www.academia.edu/43467084/Kent_Mekan_ve_Toplum_Mekan_Sosyolojisine_Giri%C5%9F adresinden erişildi.
- Keleş, R. (1998) *Kentbilim terimleri sözlüğü*, Ankara:İmge Yayınevi.
- Kostof, S. (2007). *The city shaped urban patterns and meanings through history*. New York: Bulfinch Press.
- Kuban, D. (1995) *Türk “Hayat”lı ev*. İstanbul: MTR.

- Kuntay, O. (1994). *Yaya mekanı*. Ankara: Ayıntap Yayıncılık.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396. 16 Aralık 2022 tarihinde https://www.academia.edu/9415670/A_Theory_of_Human_Motivation_Abraham_Maslow_Psychological_Review_Vol_50_No_4_July_1943 adresinden erişildi.
- Lynch, K. (2012) *Kent imgesi*, İ. Başaran (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mehrhoff, W.A. (2005). Sustainable urban development. R. W. Caves (Der.), *Encyclopedia of the City*, s. 649-651. 22 Ocak 2022 tarihinde <https://www.routledge.com/Encyclopedia-of-the-City/Caves/p/book/9780415862875> adresinden erişildi.
- Moughtin, C. (2003) *Urban design street and square*. London: Architectural Press.
- Norberg-Schulz, C., (1980). *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. New York: Rizzoli.
- Ocağcı, M. ve Türk, Y. A. (2012) Kentsel kimlik. M. Ersoy (Der.). *Kentsel Planlama Ansiklopedik Sözlük*, 226-228. İstanbul, Ninova.
- Önal, R. Ç. (2016). Erzurum/İspir ilçesinde geleneksel ev mimarisi. *XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, cilt.2, 743-760. 15 Şubat 2022 tarihinde <http://www.xxortacag.sakarya.edu.tr/pdf/48rconal.pdf> adresinden erişildi.
- Özbek Eren, İ. (2012). Türkiye’de dönüşen kentlerin son kalesi: Kent kurucu öge olarak Osmanlı’dan günümüze “Mahalle”. *International Journal of Human Sciences [Online]* (9)2, 1547-1568. 2 Ocak 2022 tarihinde <https://www.jhumansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/download/2242/1018/7146> adresinden erişildi.
- Özcan, K. (2005). Orta Asya Türk kent modelleri üzerine bir tipoloji denemesi (VIII. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar). *Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der. J. Fac. Eng. Arch. Gazi Univ. Cilt 20, No 2, 251-265, Vol 20, No 2, 251-265*. 23 Mart 2022 tarihinde <https://www.researchgate.net/publication/237597747> adresinden erişildi.
- Sezgin, H. (2006) Yöresel konut mimarisi ve Türkiye’deki örnekler hakkında, *Tasarım + Kuram*, 3-4, 1-20. 15 Aralık 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/pub/tasarimkuram/issue/22531/240787> adresinden erişildi.
- Şahin, M. ve Işık, E. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete mahalle yönetimi . *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , (30) , 221-230. 5 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dpusbe/issue/4772/65690> adresinden erişildi.
- Sezgin, H. (2006). Yöresel konut mimarisi ve Türkiye’deki örnekler hakkında. *Tasarım Kuram*, 4, 1-20. 11 Ocak 2022 tarihinde <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tasarimkuram/issue/22531/240787> adresinden erişildi.

- Sharifi, A. (2016). From garden city to eco-urbanism: The quest for sustainable neighborhood development. *Sustainable Cities and Society*, 20, 1-16. <http://doi.org/10.1016/j.scs.2015.09.002>
- Turan, S. ve Ayatac, H. (2020). Günümüzde mahalle kültürünü sürdürebilmek ve yeni bir kavram arayışı olarak "sosyal dayanıklı mahalle": Kurtuluş-Feriköy örneği. *Tasarım Kuram*, 16(31):194-215. doi:10.14744/tasimkuram.2020.36744
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). 13 Ocak 2022 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> Adresinden erişildi.
- Varolgüneş, F.K., (2021), Sosyal sürdürülebilirlik performansının kalıcı afet konutlarında değerlendirilmesi: Bingöl örneği, *İdealkent*, 32,12, 757-784. DOI: 817201/idealkent. 815153
- Woodcraft, S., Bacon, N., Hackett, T., Caistor-Arendar, L. ve Hall, F. (2012). *Design for social sustainability a framework for creating thriving new communities*. London: The Young Foundation. 12 Ocak 2022 tarihinde http://www.social-life.co/media/files/DESIGN_FOR_SOCIAL_SUSTAINABILITY_3.pdf adresinden erişildi.